

**Szarvasok, lovak, szemfedők,
üstök és tálak**

**Indoiráni (indoárja) sajátosságok a
finnugor és a magyar régiségben,
és keltezésük kérdései**

Makkay János

**A szerző kiadása
Budapest 2007**

Teljes mértékben egyetértek Fodor Istvánnal abban, hogy “honfoglalás kori kutatásunkban egyre inkább eluralkodik a köldöknéző, erősen provinciális belterjesség, szaporodnak a semmitmondó anyagközlések, a több évtizedes felismerések unos-untalan való ismételtetései, az erősen túlírt, tudálékos irományok”.¹⁸³ Nem az én feladatom azt megállapítani, hogy ha megáll Fodor véleménye, akkor kik a felelősök egy ilyen súlyos tudományos helyzet kialakulásáért. Kár, hogy csaknem pontosan ilyen sorsra jutott a szemfedővel kapcsolatos teória is, amelynek még megvan az a baja is, hogy kiindulása nem is igaz.

Sokáig ugyanis akár el is lehetett hinni, hogy a nemesfémből – aranyból, ezüstből – készült szemfedőlemezek egy régi, ha nem is másfélezer évig genetikusan folytatódó, *eredeti finnugor hagyatékot jelentenek*. Kiderült azonban, hogy nem: ezek is türk, vagy inkább iráni (szarmata kori) jelleget mutatnak, és eredetük feltétlenül a déli világban keresendő. A kérdés tisztázása kizárólag Benkő Mihály érdeme.¹⁸⁴ Tanulmányai manapság egyre inkább a Távol-Kelet felé irányulnak (kínai selyemálcok¹⁸⁵), és kevés figyelmet szentel a szokás végső soron bizonyára indoiráni eredetének.

Amikor Dienes István 1963-ban – korábbi, hasonlóan gyanítható, sok más temetkezésből származó maradványok ismeretében – közölte a Tiszaeszlár-Bashalom Fenyvesdombján kerek fél évszázaddal ezelőtt, 1958-ban feltárt II. temető 10. sírjában talált

¹⁸² Írásomnak ez a fejezete részlet egyik füzetemből (Makkay 2002), és itt most kibővíve közlöm.

¹⁸³ Fodor 2006a, 98. – Csak lehetőségként merült fel, hogy “A honfoglalás korának régészeti kutatása provinciális probléma lenne, esetleg a kérdésfelvetései provinciálisak, a módszerek elavultak, ...? ... Számos régész tényleg úgy vélte, hogy a korszak [a honfoglalás kor] egy-egy leletgyűttes, illetve annak (időben és/vagy térben) távoli analógiái alapján leírható.” Langó Péter: Amit elrejt a föld ... Budapest, 2007, 13. A bonyolult megfogalmazott kritika pontos, de csak a valóságos helyzet egy részét írja le, azt a tudományos technikát, amely pl. a lóbőrös részleges lótemetkezést időben és térben egyaránt *nagyon távoli analógiák* alapján akarja értelmezni. Ráadásul – mint fentebb részletesen bemutattam – nem is analógiákról van szó.

¹⁸⁴ Benkő 1987-1988 és 2003.

¹⁸⁵ Benkő M. 2003, 117-118.

leleteket (a 8. kép a 72. oldalon),¹⁸⁶ tudós óvatossággal fogalmazott: honfoglalás kori, sőt ugor kori ősi szokásról van szó, amely része volt a *teljes ugor népcsalád* (D. I. kiemelése) halotti kultuszának. A cikk utolsó bekezdésében azonban hozzátette: “A fentebb előadottak nem jelentik azt, hogy az effajta arclepel használatának kizárólagosságot tulajdonítanánk az ugor népeknél. Sőt, véleményünk szerint nyilván a déli műveltségekből származhatott hozzájuk, hiszen a szkíta és szarmatakori sztyeppeken, Iránban, a késő alánoknál hosszú időn keresztül dívott a szem- és szájlemezek használata. Az azonban, hogy az ugor nyelvcsalád minden tagjánál egyformán elterjedt az alkalmazása – nem tagadható – arra enged következtetni: *közös műveltségi hatásra* (M. J. kiemelése) honosodott meg körükben, ami csak abban az időben történhetett, amikor még egymás közelségében éltek.^[187] Később hiába szakadtak el az előmagyarok rokonaiktól, hiába kerültek idegen ajkú népek gyűrűjébe [tegyük itt hozzá: olyan idegen ajkú népek gyűrűjébe, akik szintén ismerték az ilyen szemfedők használatát!], bár az egykori közös műveltségből sok minden elmosódott, a halottas szokások e fontos elemét megőrizték s elhozták végleges hazájukba is.”¹⁸⁸ Dienes István tétele világos: a szem- és szájlemezek használata a

¹⁸⁶ Dienes 1963. – Az ásatáson Dienes István jóvoltából magam is részt vettem. *Vö.* Dienes István: A magyar honfoglalás kora. In: A Magyar Régészet Regénye, szerk. Szombathy Viktor. 3., javított kiadás, Budapest, 1976, 202; a koponya szemüregében és száján vékony ezüstlemezek feküdtek, tehát a manysik és chantik máig élő szokása szerint a halott arca olyan (bőr)lepelletel volt letakarva, amelyen a szem és a száj helyét megjelölték. Dienes István körültekintő állásfoglalására, kételyeire (a finnugor eredetről) és véleményének lassú változására lásd Benkő 2003, 120-121.

¹⁸⁷ Az én kiemelésem. A magyarság nyelvi elválására adott, Kr. e. 1000 körüli (vagy akár 500 körüli) nyelvtudományi keltezés ismeretében ez azt jelentené, hogy ez a feltett közös déli hatás Kr. e. 1000 (vagy csak 500) előtt érkezett el a még protougor szállásterületekre. Mint rögvést kiderül, sajnálatos módon ilyen korai szemfedő-leleteket talán még délről sem ismerünk, ehhez jóval a szkihakor előtti (mondjuk gerendavázás-kori) Káma-vidéki vagy inkább Irtisz-vidéki nemesfém-szemfedőket kellene dokumentálni. Hiszen a teória szerint az ősmagyarok akkoriban az Irtisz-vidéken éltek. *Vö.* viszont a katakombás-kör szemfedő-előzményeknek is tekinthető, már említett tapasztott koponyáit, vagy fejéit. – Az az érzésem, hogy nem csak a szemfedő-kapcsolatok dokumentáltságában, hanem a nyelvtudományi keltezésben van a hiba.

¹⁸⁸ Dienes 1963, 110.

déli, indoiráni műveltségekből eredt.¹⁸⁹ Kár volt ezt a kérdést ezt követően téves mellékvágányra terelni!

Ha nyelvtudományi terminus technicust akarunk használni, akkor Dienesnél egy vándorjelenség közös átvételéről van szó. Talán akkor, amikor egy dialektus-csoport későbbi dialektusai még nem váltak el egymástól. Vagy önálló átvételek voltak ugyanabból a forrásból egy hajdani dialektus-kontinuum (a protougor) minden egyes tagjánál az elválások után. Ennek a tételnek a bizonyításához az kellene, hogy a protougorok, illetve a tőle éppen elváló (abból kiváló) obi-ugorok régészetiileg megfogható leletanyagából ismeretek legyenek ilyen szemfedők (a nyelvészek mai felfogása szerint tehát már *a Kr. e. I. évezred első feléből*). A helyzet azonban nem egészen ez! Az obi-ugor párhuzamok részben néprajzi anyagból, részben újkori, régészetiileg feltárt leletekből származnak, és csak kis részük korai. Mint az Ob mellett talált Kr. u. 8-9. századi Barszov Gorodok-I talán obi ugor temetőjének a 21. sírjában talált szemöldökdísz, és a 83. sír két kerek ezüstlemeze.¹⁹⁰ Az avar korából ismert néhány lelet alig lehet ezeknél korábbi, és még mindig egy kerek évezreddel későbbi, mint az előbbi, kurzivált időfeltétel.¹⁹¹ Ezeket az avar koriakat viszont a hivatalos tudomány nem hozza kapcsolatba Árpád népének temetkezési szokásaival, mert akkor összeomlana a 896-os magyar- finnugor bevonulás teóriája, és megerősödnének az Árpád-nép türk (várkony) vonásai.

Korábbi leleteket 1972-ben alig-alig ismertek. Vannak szemfedőlemezek 10. századi baskíriai temetőkből,¹⁹² és Káma-vidéki Kr. u. 6-11. századi temetők sírjaiból is. Utóbbiak a lomovátovói és a korai rodánovói korszakba tartoznak, tehát csak korai részük keltezése felel meg a honfoglalás kor hazai tárgyainak.¹⁹³ A feltételezett proto-obi ugor-ősmagyar elválás (nyelvészek által feltett) ide-

¹⁸⁹ Azt viszont nem fogadom el, hogy a Kárpát-medencébe (a végleges hazába) a szokást (csak) finnugor nyelvű magyarok hozták el. Lehet, hogy először a szkíthák, majd utánuk a szarmaták. Talán biztosra vehető, hogy legutóljára az Árpádi türkök. Már ti. ha nem kerül elő előbb-utóbb olyan kun temetkezés, amelyben szemfedő is lesz.

¹⁹⁰ Fodor 1973a, 165. – A Kr. u. 3-4. századi Ural vidéki selyem alapú nemesfém maszkos temetkezésekre – hipotézisektől eltekintve – egyelőre nincsenek adatok: Benkő 2003, 117.

¹⁹¹ Benkő 2003, 118-120.

¹⁹² Dienes 1963, 108-109. – Fodor István: Verecke híres útján... Budapest, 1975, 166-167. – Fodor 1973a, 168. – Fodor 1975, 205-208.

¹⁹³ Fodor 1973, 165-170.

jéből vagy akár a rá következő hosszú évszázadok finnugor világából ilyen szemfedőket egyelőre nem ismerünk, bár majdani előkerülésük nem zárható ki. A szokás Belső-Ázsia és Közép-Ázsia nomád és félnomád előkelői között azonban a Kr. u. 1-7. századokban megszakítás nélkül létezett.¹⁹⁴ Benkő Mihálynak ezzel a megállapításával – további tárgyi leletek előkerüléséig – érdemes itt lezárni a keltezési kérdéseket.

Másrészt a Fodor által összegyűjtött sok és jó tipológiai párhuzam jelentős része nyilvánvalóan *nem tartozhat semmilyen finnugor hagyatékhoz*. Így például a korai volgai bolgár tankejevukai temető leletei sem, amelyek között a szemfedőlemezes temetkezés legtöbb emléke előkerült.¹⁹⁵ Ismét más kérdés, hogy a honfoglalás kor emléanyagával foglalkozó szakembereink hogyan hajlandók értékelni a volgai (valóban) bolgár és az Árpádi (állítólag) 'magyar' tárgyi leletek és szokások (például a szemfedők, vagy a részleges lótemetkezések) mögött meglévő ethnikai háttereket. Hajlandók-e például teljes tudományos nyugalommal arra következtetni, hogy ezek a jellegzetesen türk-bolgár emlékek és szokások itt és most az Árpádiak kezén-lovain-családjában hirtelen finnugor-magyar sajtásokká váltak? Bukfenc ugyan, de senki nem tiltja a bukfencézést.

Sajnos, nem tudjuk régészetileg keltezni a proto-obi-ugor – ősmagyar elválás idejét (kivéve nyelvtudományi sejtéseket és nyelvtörténeti hasraütéseket). Sőt, ennek az elválásnak a közelebbi idejét – tekintve, hogy őstörténeti időről van szó – kizárólag ilyen és hasonló régészeti leletekkel lehetne meghatározni. Dienes István megemlítette még, hogy a tárggyal foglalkozó orosz szakemberek manyisi bábukon is felfedezték a szokás nyomát.¹⁹⁶ Az ilyen bábukon megfigyelt szemfedő-lemezek azonban nem halotti leplek vereitei voltak, hanem fabábuk arcát-orrát borították. Dienes István ezzel a megjegyzésével megteremtette a lehetőségét annak, hogy egy hasonló jellegű régi magyar emlék, a *vasorrú bába* hitének eredetével kapcsolatos újabb eredményeket is bevonhassuk a kérdés vizsgálatába. Erre tettem kísérletet 2003-ban megjelent tanulmányomban,¹⁹⁷ amelyben meglátásom szerint addig teljesen elhanyagolt, de fontos tényeket tártam volna a főleg a néprajzzal

¹⁹⁴ Benkő 2003m 117.

¹⁹⁵ Fodor 1973a, 170.

¹⁹⁶ Dienes 1963, 109.

¹⁹⁷ Makkay 2003.

foglalkozó tudós világ elé.¹⁹⁸ Amint látom, nem sok eredménnyel, hiszen négy-öt év óta semmi reflexióról nem tudok (pedig szerintem okos dolog lenne megvitatni a vasorrú bábának a kitűnő magyar néprajzi kutatásban még meg nem oldott kérdéseit). Ez persze a tényeken semmit nem változtat. Most azonban jöjjön a szemfedők kutatásának komoly meglepetést hozó további története!

Fodor jól ismerte fel a kronológiai tény: a ma rendelkezésre álló leletanyagból „még nem következtethetünk arra, hogy ez a halotti szokás már az ugor együttélés korában (a Kr. e. 5. század [vagy a Kr. e. 10. század!] előtt) megvolt, hiszen még nem találtak nyomára. Azt azonban igen **valószínű**nek kell tartanunk, hogy *ez a szokás az említett, összefüggő területen – az Urál-vidéken – egymással rokon (finnugor) népcsoportoknál alakult ki, amelybe a magyarság is beletartozott*”, valószínűleg a 6-8. században.¹⁹⁹ Ezzel a megállapításával teljes összhangban Fodor rámutatott, hogy „az említett időszakban sem Kelet-Európában, sem Szibériában nem ismerünk ilyen halottas szokást,” legfeljebb a Pontus-vidéki Kr. e. 2 – Kr. u. 3. századi hasonló arany szem-és szájlemezek jöhetnek párhuzamként számításba.²⁰⁰

Fodornak az ezekre az időrendi érvekre alapult végkövetkeztetése logikus és egyszerű: „a szemfedő honfoglalóink régészeti anyagának azon – ma még igen kevés számú – emlékeihez sorolható, melyeket kétségtelenül tudunk visszafelé követni a magyarság Urál-vidéki hazájáig s melyekről nagy **valószínű**séggel elmondható, hogy műveltségünk, ill. hitvilágunk ugor elemeihez tartozik. Mivel e szemfedők általában rangos honfoglalás kori férfi sírjaink-

¹⁹⁸ Ezeket akár ki is lehet terjeszteni. Például abba az irányba, hogy a vasorrú bába eredeti – nem gonosz – alakja kapcsolatban van Szűz Mária legrégebb magyar nevével: *Baba Mária* vagy *Babba Mária*. Erre a kérdésre Bencze Lóránt hívta fel a figyelmet, akinek roppant fontos tanulmányait tudásaink nem-hogy nem olvassák, de még csak nem is tudnak róluk. *Vö.* Makkay 2006b, 68, Bencze Lóránt tanulmányaira történő hivatkozásokkal. Különösen Bencze Lóránt: A magyar kereszténység eredetéről *sine ira et studio*. In: „Újat és régít”. Szennay András pannonhalmi főapát úr 80. születésnapjára közreadják, szerkesztették és lektorálták rendtársai. Bencés Kiadó. Pannonhalma, 2001, 393-410.

¹⁹⁹ Ha elfogadjuk ezt a tételt, még akkor is legfeljebb arra lehetne következtetni, hogy a 6-8. században közös kölcsönzés (átvétel) történt volna délről. Ez a szokás azonban ebben az esetben sem az urál-vidéki finnugor népcsoportoknál alakult ki, hanem közösen átvették.

²⁰⁰ Fodor 1973a, 171-173. Az én kiemelésem

ban fordulnak elő, véleményünk szerint bizonyítékul szolgálnak arra, hogy a lakosságnak ez a rétege ugor, azaz magyar etnikumú volt, nem pedig török, mint azt kutatóink közül többen feltételezték.²⁰¹ „Nyilvánvaló, hogy ha e réteg nem magyar eredetű lett volna, nem őrizte volna ily konokul ezt az ősi magyar hagyományt.”²⁰²

Fodor István akkor tehát úgy találta, hogy az utóbbi időben “ezekkel a szemfedőkkel A magyarság vezető rétegének 'töröksége' elleni igen lényeges régészeti bizonyíték is előkerült”.²⁰³

Rövidesen kiderült, hogy **nem került elő semmi ilyesmi, ráadásul tévesek az időrendi érvek, valamint a rájuk épített ethnikai következtetések is:** *a a fémlemezekkel ellátott szemfedő nagyon is törökös, sőt jóval régebbi szokás, amely nem alakulhatott ki sem a nyugat-szibériai, sem a Káma vidéki finnugorok, protougorok vagy obi ugorok körében.*²⁰⁴ Legfeljebb sztyeppi türk-török hadurak seregeivel kerülhetett el délről és keletről – már a hun, sőt akár a szkítha-szarmata kor óta – a tajga erdőlakó ugorjaihoz és más finnugorjaihoz. Nem zárható ki a türk-török hatás, de jómagam akár az obi ugorok, akár az árpádi ősmagyarság esetében inkább hajlanék a sztyeppi szkítha-szarmata, (tehát ó- és közép-iráni), majd ötölük a türkök által átvett és közvetített antikizált iráni (Fekete-tenger környéki), végeredményben azonban még régibb, *főleg indoiráni* (és talán egy még korábbi közel-keleti) *eredetre.*²⁰⁵

Benkő Mihály konklúziója részben eltér ettől a felfogástól, és úgy szól, hogy “a nemesfémből készült halotti szem- és szájllemezekkel történő temetkezés szokása *a mediterrán világból és Élő-Ázsiából* jutott el az időszámításunk körüli időszakban a Selyem Útján Belső- és Közép-Ázsia nomád és nem nomád népeinek előkelőségei-

²⁰¹ Fodor 1973a, 174. A tudós konokságra lásd fentebb is.

²⁰² Fodor 1986, 4.

²⁰³ Fodor 1986, 4. – A kérdés további irodalmára lásd Benkő 1987-1988, 173, 17. jegyzet.

²⁰⁴ Benkő 1987-1988, illetve már Benkő 1986, és még 1992, 106-108, 1992/1993, valamint 2003..

²⁰⁵ Például Leskov – Lapushnian 1987, 171; Kr. u. 2-3. századi sírleletek Gorgippia-ból. A fekete-tengeri görög városok, illetve a pontuszi szkíthaság temetkezési szokásaival való összefüggéseket 1958 ősze, a közösen végzett bashalmi feltárások után szóban többször kifejtettem Dienes Istvánnak, de sehol sem írtam meg. *Vö.* hasonló ógörög aranyakra a Tesszaloniki melletti szindoszi temetőben: J. Vokotopoulos et al.: Sindos. Katalogos tes ekthesis. Tesszalonika, 1983, nos. 56., 57., 115. A párhuzamok teljes felsorolása nem lehet az én feladatom.

hez. ... A népvándorlás idején a Belső- és Közép-Ázsiából több hullámban Nyugat felé vonuló törzsek, népcsoportok ... elhozták magukkal ezt a szokást Kelet-Európába: a Volga–Káma vidékére és a Kárpát-medencébe. ... Tekintve, hogy a textil, illetve bőr alátétes, ezüst-aranszemes, szemüveges halotti álarc a honfoglaló magyarság előkelői között és harcos középrétegében elterjedt volt, valószínűnek kell tartanunk az ősmagyarok és Belső- és Közép-Ázsia ogur-türk törzseinek közvetlen kapcsolatait.²⁰⁶

Nem egy, a magyarság vezető rétegének 'töröksége' melletti *lényeges bizonyíték* dőlt tehát meg. Hanem egy olyan elszietett állítás bukott meg, amely e szemfedők eredendően finnugor volta alapján azt vélte, hogy Árpád vezető rétege finnugor, ugor, azaz magyar ethnikumú volt. Mint fentebb bemutattam: ha ezt a türk anyagot követjük visszafelé, akkor hosszú ideig – legalább a türk ethnikumok legelső megjelenéséig Európában már a Kr. u. 3., vagy csak a 4. században – kétségen kívül csak türk mezőkön haladhatunk. Finnugor térségig – bárhol is lettek légyen azok akkoriban – *genetikusan* el nem juthatunk, hanem csak (részben) *tipológusként*: legfeljebb csak közös eredetű párhuzamokra – például szemfedőkre, ezüsttálakra vagy tarsolylemezekre (a Kaukázusban remek aranyveretes szablyákra) – bukkanhatunk.

Összefoglalásul tehát: a *szemfedő kérdésben* alapjaiban dőlt össze egy, "a magyarság vezető rétegének 'töröksége' ellen [Árpád és népe finnugorságának bizonyítására] felhozott", *lényegesnek*

²⁰⁶ Benkő 1987-1988, 195-196. Az én kiemelésem. – Sajnos, nem derül ki, mit jelent Benkónél a törzsek közvetlen kapcsolata. A befejezés folytatásából arra gyanakszom, hogy nem volt elegendő bátorsága levonni a következtetést: Árpád honfoglaló népének előkelői és harcos középrétege ogur-türk népek voltak. – Ismét más kérdés, hogy a Fodor által már összefüggésbe hozott iráni halotti maszkok korai, bronzkori előfutárai (ezekre lásd Makkay 2000, 26-28., és a 82. jegyzet) milyen kapcsolatban állhattak az iráni nyelvű népek későbbi aranymaszkjaival. Az arany- vagy ezüstlemezes szemfedőkből viszont nem kellett volna levonni olyan következtetést sem, hogy "Benkő Mihály ... egyáltalában nem szégyelli bevallani, sőt büszke [arra], hogy Vámbéry Ármin híve, vagyis a magyar etnogenezisben dominálónak tartja a török/türk elemet" (Benkő M. 2003, 115, a 12. jegyzet). Benkő Mihály itt talán jobban tette volna, ha nem a magyar [nyelvi és] etnogenezisben hangsúlyozta volna a török elem dominanciáját, hanem a 896-os Árpádi honfoglalásban és a magyar állam rá következő megteremtésében. Ugyanis mindkettő az Árpádi törkök vezette Árpádi honfoglalók tette volt.

tartott bizonyíték.²⁰⁷ Az Árpád népének töröksége ellen szóló szokás a halottas szemfedő sajátos, finnugor formája lett volna.²⁰⁸ Finnugornak (proto-ugornak, ősmagyarak, obi-ugornak, stb.) történt téves értelmezése hibás régészeti feltevésekből indult ki: "A honfoglalás kori sírjainkban megfigyelt ezüstszemes és arany halotti szemfedő **párhuzamait például csak az Urál-vidéki finnugor népek körében találjuk meg.**"²⁰⁹ *Nem csak ott, sőt egyáltalában nem ott!* Kiderült, hogy *a fémlemezekkel ellátott szemfedő a honfoglalás előtti egy-két században és a honfoglalás idejében már és még nagyon is törökös szokás volt.*²¹⁰ Az iráni nyelvű népek körében pedig már évszázadokkal-évezredekkel korábban ismert volt, amint azt nyilvánvalóan *nem finnugor-protougor-ugor* régészeti leletek pontosan mutatják. Az obi ugoroknál és az ősmagyarságnál egyaránt vagy régi iráni, vagy (az irániakra visszamenő) sztyeppe-i török hatásokra honosodott meg.²¹¹ Nem hagyható számításon kívül az Alföldön a honfoglalást megélt helyi iráni népesség (a szármata eredetű jászok) szerepe sem.²¹² Valamint a ritkán emlegetett avar kori szemfedők sem mellőzhetők.²¹³ Sőt, meg kell kérdezni, hogyan és miért lehetett hosszú évekig kikerülni a kunbányai aranyak bevonását a szemfedő-kérdésbe? Miért nem került még sor a szemfedő-kérdésből levont tévedések őszinte beismerésére, és a téves következtetések visszavonására?

A csak az Urál-vidéki finnugor népek körében megállapítás tehát nemcsak elszórt, hanem alapjaiban téves volt. A valóban finnugor kori (!) finnugor népek körében mindmáig teljességgel ismeretlenek az ilyen szemfedők, a **csak pedig egyszerűen nem igaz.** Kiemelendő, hogy éppen erre a tételre is alapozta Fodor István az Árpádi honfoglalók töröksége ellen és finnugor voltuk melletti érvelését. Valójában – ha érv volt, hát hadd legyen érv! – **a szemfedő rendkívül fontos érv az Árpádi honfoglalók töröksége mellett.** Fodor felhagyhatna már a szemfedőlemezek szokásának

²⁰⁷ Fodor István tartja a szokást sajátosan finnugor jellegűnek: In: História 8:1, 1986, 4.

²⁰⁸ Vö. Fodor István in: FolArch 24, 1972, 159-174.

²⁰⁹ Fodor István: Östörténet és régészet. Magyar Tudomány 87:5, 1980, 349-350. Az én kiemelésem.

²¹⁰ Benkő 1987-1988, illetve 1992. Legújabban Benkő M. 2003.

²¹¹ A kérdés részletes bemutatása Makkay 2002, 62-67.

²¹² További részletekre Makkay 2002, 62-67. – Makkay 2004, 15. – Makkay 2004b, 97. – Benkő M. 2003.

²¹³ Benkő M. 2003, 118.

emlegetésével az ősi magyar [tehát finnugor eredetű] vallás tárgyalásánál.²¹⁴ Ezzel együtt elkezdhetné cáfolni az Árpádi honfoglalók töröksége mellett felhozott 90 (!) érvcsoporth²¹⁵ valódiságát és bizonyító értékét. Ennek azonban semmi nyomát nem találok. A vita (gögös?, konok?, mindenttudó?) elutasítása a tudósok részéről szerintem a fő oka annak, hogy “honfoglalás kori kutatásunkban egyre inkább eluralkodik a köldöknéző, erősen provinciális belterjesség, szaporodnak a semmitmondó anyagközlések, a több évtizedes felismerések unos-untalan való ismételtetései, az erősen túlírt, tudálékos irományok”. Éppen emiatt az várható, hogy ezekkel a tudálékos irományokkal és nézetekkel a tudós szerzők éppen úgy fognak járni, mint Fodor István barátom járt a finnugor szemfedők értelmezésével: a sutba hajíthatják őket.

Ezek az ezüst vagy arany szemfedő-lemezek (az utóbbiak Rakamazról: a 8. kép a 72. oldalon) tehát Árpád népének jellegzetes tárgyi emlékei voltak ugyan, de a finnugorsághoz, finnugor nyelvű voltunkhoz semmi közük. A pogány Árpádiak hitvilágához tartoztak, de nem finnugor-magyar vonásként! Ugy voltak finnugor-magyarok, ahogyan a 9-10. századi magyar kereszténység, amiből azután Árpád-házi magyar szentek lettek.²¹⁶ *Summa summarum*: a finnugor eredetű és sajátoságú szemfedő teória végérvényesen megbukott!²¹⁷ Remélem, hogy **rövidesen magával rántja az eredendően** (vagy a honfoglalás kor idején már fél évezred óta) **finnugor-magyar Árpád és Árpád népe teóriát is**. Akik azután a kavaroktól hetek-hónapok alatt újra megtanulták nemrég elfeledett türk nyelvüket, ami persze az *elmagyarosodás közben nyelvükbe átvett türk kölcsönszavak* ismeretében könnyen ment. (Nem is nagyon jó kifejezés ezekre a *kölcsönszó*, hiszen akár meg is őrizhették őket első török nyelvükből, hogy átvigyék a másodikba.) Persze erre a *megtanulásra* valójában nem is volt szükség, hiszen a kavarok meg tudták a *türkök másik nyelvét* is.²¹⁸ Így előállott az a kiváló helyzet, hogy két nyelven is tudtak egymással kommunikálni, az

²¹⁴ Fodor 2005, 17. Fodor István: A honfoglaló magyarok hiedelemvilága és művészete. In: Magyar régészet az ezredfordulón. Budapest, 2003, 336, és a 25. ábra.

²¹⁵ Makkay 2005b, passim.

²¹⁶ Makkay 2005b, 57-58.

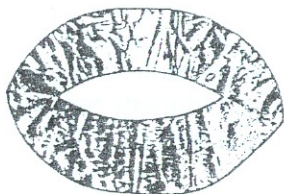
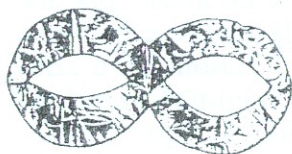
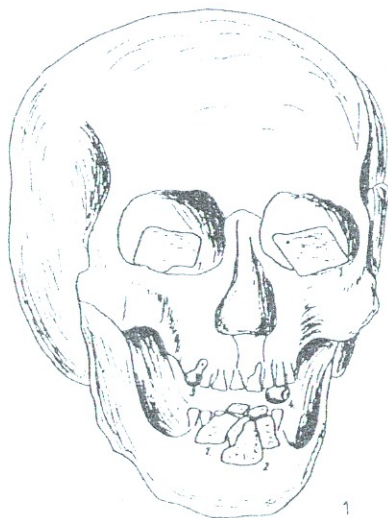
²¹⁷ Makkay 2004, 97.

²¹⁸ Moravcsik Gyula: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Budapest, 1984, 46.

érintkezés tehát bizonyára zökkenőmentes volt. Tényleg vannak még komoly kutatók, akik elhisznek ilyesfajta zagyvaságokat? Avagy a végtelen sztyeppen minden megtörténhetett, hiszen ez a pusztta akkora, hogy bármit írnak-mondanak róla, úgysem lehet ellenőrizni? Úgy látom, olyasféle tévedésről van itt is szó, mint a finnugor szemfedőknél vagy lóbőrös részleges lótemetkezéseknél. Itt kavar a kabar?!

Lényegében ugyanezt a tanulságot hozta (vagy hozhatja) a *vasorrú bábával kapcsolatos új szempontok*, valamint az évszázadok óta ismert, vagy hosszú évtizedek óta rendelkezésre álló, de *figyelembe nem vett (ószláv) adatok* elemzése is. Kiderült belőlük, hogy a Solymossy Sándor és más kiváló néprajzkutatók által valamilyen keleti (talán türk-tatár) eredetűnek vélt, a finnugor rokon népek körében is meghonosodott vonások igazi származása éppen séggel nem a finnugor és a sztyepei türk-tatár-mongol népek irányába visz. Hanem azoknál sokkal-sokkal régibb hagyományokra vezethetők vissza. Elsősorban a (honfoglalás előtt álló) ősmagyarokhoz az irániak és/vagy szlávok által még az erdős sztyeppen, vagy már itt, a Kárpát-medencében közvetített hitvilágra. Finnugoroknál is előforduló vallásos elem csak annyiban van bennük, amennyire egyes részletek a sztyepei iráni népeinek, vagy csak a már a terjeszkedő szlávoknak a hatásaira tajgai finnugor rokonainkhoz is eljutottak.²¹⁹ Hasonlóan a szászán ezüstitálakhoz, a türk tarsolylemezekhez, az iráni-türk szemfedőkhöz, és még sok minden máshoz, közöttük irániból vagy türkből kölcsönzött szavainkhoz (amely kölcsönzések akkor történtek volna, amikor az átvevők éppen magyarosodóban voltak). Azonban egy irániból átvett kölcsön-szavunkra, bármennyire magyarrá is vált a Bárczi-teória szerint, mégsem mondhatjuk azt, hogy finnugor eredetű. Miért tartanánk finnugor eredetű sajtáságnak-leletnek egy szászán ezüstitálat vagy egy türk tarsolylemezt? Vagy akár a Csodaszarvast, ha eredete nem feltétlenül az uráli-finnugor, hanem mélyen, sőt nagyon mélyen az indoiráni világba nyúlik vissza?

²¹⁹ Lásd Makkay 2003, passim.

2

8. kép: a bashalmi szemfedős koponya, valamint az egyik rakamazí sírban talált arany szemfedőlemezek. – Fodor 2005, 5. kép után.